

מפי כהן

שיעורו השבועי של

מו"ר הרב שמעון כהן שליט"א

לעילוי נשמת מו"ח הרה"ג המקובל הרב אליהו עטייה זצ"ל

ספר יהושע פרק ז

מלחמת העי הראשונה - המעל בחרם

ראשי פרקים:

המצלחה לכישלון ◊ הנביא מייחס את עכו עד יהודה ◊ תחילת נפילה ניסה ◊ מעשה עכו מלמדנו על מעלת דורו של יהושע ◊ כדי לכבוש את הארץ דרושה קומה רוחנית איתנה ◊ ועשיר יענה עזות ◊ מה שאירע לאבות - סימן לבנים ◊ שלושה מזבחות בנה אברהם ◊ דברים שרואים משם לא רואים מכאן

תקרב לבתים והבית אשר ילכדנו ה' יקרב לגברים: והיה הנלכד בחרם ושרף באש אתו ואת כל אשר לו כי עבר את ברית ה' וכי עשה נבלה בישראל:

מעשה הגורל ולכידת עכו

וישכם יהושע בבקר ויקרב את ישראל לשבטיו וילכד שבט יהודה: ויקרב את משפחת יהודה וילכד את משפחת הזרחי ויקרב את משפחת הזרחי לגברים וילכד זבדי: ויקרב את ביתו לגברים וילכד עכו בן פרמי בן זבדי בן זרח למטה יהודה: ויאמר יהושע אל עכו בני שים נא כבוד לה' אלקי ישראל ותן לו תודה והגד נא לי מה עשית אל תכחד ממני: ויען עכו את יהושע ויאמר אמנה אנכי חטאתי לה' אלקי ישראל וכזאת וכזאת עשיתי: וארא בשלל אדרת שנוער אחת טובה ומאתים שקלים כסף ולשון זהב אחד חמשים שקלים משקלו ואחמדם ואקחם והנם טמונים בארץ בתוך האהלי והכסף תחתיה: וישלח יהושע מלאכים ויצו האהלה והנה טמונה באהלו והכסף תחתיה: ויקחים מתוך האהל ויבאום אל יהושע ואל כל בני ישראל ויצקם לפני ה':

עונש עכו

ויקח יהושע את עכו בן זרח ואת הכסף ואת האדרת ואת לשון הזהב ואת בניו ואת בנותיו ואת שורו ואת חמרו ואת צאנו ואת אהלו ואת כל אשר לו וכל ישראל עמו ויעלו אתם עמק עכור: ויאמר יהושע מה עכרתנו יעקרבך ה' ביום הזה וירגמו אתו כל ישראל אבן וישרפו אתם באש ויסקלו אתם באבנים: ויקימו עליו גל אבנים גדול עד היום הזה וישב ה' מחרון אפו על כן קרא שם המקום ההוא עמק עכור עד היום הזה:

מצלחה לכישלון

נקודת המעבר בין פרקנו לפרק הקודם דורשת תלמוד. פרק ו' חותם בפסוק "ויהי ה' את יהושע ויהי שמעו בכל הארץ" ופרקנו, פרק ז, פותח במעל בחרם. המעבר החד בין תיאור הצלחתו של יהושע כמנהיג ישראל לבין כישלון המעילה בחרם, דורש התבוננות.

פרק ז

המעל בחרם

וימעלו בני ישראל מעל בחרם ויקח עכו בן פרמי בן זבדי בן זרח למטה יהודה מן החרם ויחר אף ה' בבני ישראל:

הנסיון הראשון לכיבוש העי והמפלה

וישלח יהושע אנשים מיריחו העי אשר עם בית און מקדם לבית אל ויאמר אליהם לאמר עלו ורגלו את הארץ ויעלו האנשים וירגלו את העי: וישבו אל יהושע ויאמרו אליו אל יעל כל העם כאלפים איש או כשלושת אלפים איש יעלו ויכפו את העי אל תיגע שמה את כל העם כי מעט המה: ויעלו מן העם שמה כשלושת אלפים איש וינסו לפני אנשי העי: ויכפו מהם אנשי העי כשלושים וששה איש וירדפום לפני השער עד השבירים ויכום במורד וימס לבב העם ויהי למים:

תפילת יהושע לאחר המפלה

ויקרא יהושע שמלתיו ויפל על פניו ארצה לפני ארון ה' עד הערב הוא וזקני ישראל ויעלו עפר על ראשם: ויאמר יהושע אהה אדני ה' למה העברת העביר את העם הזה את הירדן לתת אתנו ביד האמרי להאבידנו ולו הואלנו ונשב בעבר הירדן: בי אדני מה אמר אחרי אשר הפד ישראל ערף לפני איביו: וישמעו הכנעני וכל ישרי הארץ ונסבו עלינו והכריתו את שמנו מן הארץ ומה תעשה לשמך הגדול:

תשובת ה' וגילוי המעל

ויאמר ה' אל יהושע קם לך למה זה אתה נפל על פניך: חטא ישראל וגם עברו את בריתי אשר צויתי אותם וגם לקחו מן החרם וגם גנבו וגם פהשו וגם שמו בכליהם: ולא יכלו בני ישראל לקום לפני איביהם ערף יפנו לפני איביהם כי היו לחרם לא אוסיף להיות עמכם אם לא תשמידו החרם מקרבכם:

ציווי הגורל לגילוי המעל

קם קדש את העם ואמרת התקדשו למחר כי כה אמר ה' אלקי ישראל חרם בקרבך ישראל לא תוכל לקום לפני איביך עד הסירכם החרם מקרבכם: ונקרבתם בבקר לשבטיכם והיה השבט אשר ילכדנו ה' יקרב למשפחות והמשפחה אשר ילכדנה ה'

ומידה זו היא ממידות המלכות, לכן כתב בעל ה"ילקוט מעם לועז"⁵:

"לא כל ישראל מעלו אלא האחד מהם, אבל הקב"ה העלה עליהם כאילו כולם חטאו. ומי חטא, עכן בן כרמי בן זבדי בן זרח למטה יהודה, שבראותו שהוא ממשפחה רמה, שבא משבט יהודה שממנו עתידים היו לצאת מלכים בישראל, גבה ליבו ואמר, איני חושש מפני יהושע, שאם אמעל ויבא להורגני, בני משפחתי יצילוני מידם, כמו שבאמת אירע אחר כך, שבני שבט יהודה ביקשו להציל את עכן ממוות ונפלו הרבה נפשות מישראל. וזהו שנאמר: 'ויקח עכן בן כרמי בן זבדי בן זרח למטה יהודה מן החרם וגו', שהרי הכתוב היה צריך לומר תחילה 'ויקח מן החרם' ואחר כך להזכיר השם. ועוד: למה האריך כל כך הכתוב בשמו? אלא בא הכתוב ללמדנו הטעם שהעזי פניו למעול, מפני שבא משלשלת היוחסין והתגאה בשבטו".

בכניסה לארץ ישראל ישנם רגעים קריטיים. מדובר במעבר חד מטומאת ארץ העמים לקדושת ארץ ישראל, מעבר שתובע מטבע הדברים סדר יום לאומי חדש, שילווה אותנו בימי גאולתנו עד ביאת משיח צדקנו.

בשלב זה יהושע לא מודע למעילה בחרם, אך זהו הרקע לכל ההתרחשות שבפרק. יהושע שולח מרגלים לרגל את העי ונראה שאין כל מניעה מלצאת לכיבוש. הזיכרונות הטובים של כיבוש יריחו נוסכים תחושה של ניצחון בעם. העולם כולו יודע שעם ישראל חזק ושיש כוח אלקי שמלווה אותו ודואג לו.

תחילת נפילה ניסה

לאחר ההנהגה הנסית שליוותה את בני ישראל בכיבוש יריחו, כשמגיעים לעי יהושע לא סומך על הנס אלא שולח מרגלים ומתארגן לקראת מלחמה עם חרבות ושאר כלי מלחמה מתוך הבנה שהנהגה בארץ ישראל משתנה, ובאופן הדרגתי הופכת מנסית לטבעית.

שני המרגלים נשלחו לרגל עמוק בתוך שטח האויב והתרשמו שמדובר במלחמה קלה וקצרה שאינה דורשת התארגנות נרחבת, אך כאשר התייצב מחנה ישראל בשדה הקרב נתקפו כולם בחרדה בלתי מוסברת והחלו לנוס, "ויצעלו מן העם שמה כשפלטת אֶלְפִים אִישׁ וַיִּנְסוּ וַיִּפְּנוּ אֲנָשֵׁי הָעֵי"⁶. כלל לא מוזכר שהיתה מלחמה ביניהם, ונראה שבטרם התחילה המלחמה כבר החלה מנוסתם.

חז"ל אומרים: "תחילת נפילה ניסה". כדי לנצח את האויב צריך להיות מסוגל להביט בעיניו ולהיות מוכן להכרעתו. מנוסה קלה עלולה להכריע את המערכה ולגרום לתבוסה ומפלה. בפרשת שופטים⁷ ישנו ציווי על שוטרי ישראל לפנות אל היראים ורכי הלבב מבין היוצאים למלחמה, ולומר להם שישובו לבתיהם. ונחלקו בנמרץ⁸ אם הכוונה היא לאותם החוששים שמא ימותו במלחמה כי אין בכוחם לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה, או שמדובר באותם שהם יראים שמא ימותו במלחמה מחמת עבירות שבידיהם.

בכיבוש יריחו זכו בני ישראל לליווי אלקי באותות ובמופתים, ונראה היה כאילו הדרך לכיבוש הארץ כולה סלולה לפניהם. והנה - תקלה!

מדברי רחב למדנו על פחד עמי כנען וחששם מפני בני ישראל לאחר ששמעו על האותות והמופתים שנעשו להם, וכולם חשו כיצד גאולת ישראל הולכת ומתממשת לנגד עיניהם, והנה - נסיגה ומפלה!

בפסוק "וַיְהִי ה' אֶת הַיּוֹשֻׁעַ וַיְהִי שְׁמֵעוֹ בְּכָל הָאָרֶץ" מודגשת פעמיים המילה 'ויהי', לשון צער. במקור דברי חז"ל המלמדים כי לשון 'ויהי' - צער, מובא גם פסוקנו, וזו לשונם:

"אמר רבי לוי ואיתימא רבי יונתן: דבר זה מסורת בידינו מאנשי כנסת הגדולה: כל מקום שנאמר 'ויהי' אינו אלא לשון צער. 'ויהי בימי אחשורוש' - הוה המן, 'ויהי בימי שפט השפטים' - הוה רעב... 'ויהי ה' את יהושע' - וימעלו בני ישראל".

לכאורה מתאים היה לתאר את ההצלחה הגדולה של ראשית הכיבוש ואת הצלחת יהושע כמנהיג ישראל, בלשון 'ויהי', לשון של שמחה. במדרש רבה⁹ מונים חז"ל ארבעה אנשים שיצא שמעם בעולם ונקבע מטבע על שמם, ולומדים מפסוק זה על גדולתו של יהושע שנמנה עם אותם ארבעה, וזו לשונם:

"ארבעה הם שיצא להם מוניטין בעולם... יהושע - 'ויהי ה' את יהושע ויהי שמעו בכל הארץ' (יהושע ו, כז). יצא לו מוניטין בעולם. מהו? שור מיכן וראם מיכן, על שם 'בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו' (דברים לג, יז)".

על מטבעו של יהושע הטביעו שור, ומעברו השני ראם, על שם האמור בברכת משה ליוסף, שבניו נחלקים לשבטי אפרים ומנשה, ויהושע היה משבט אפרים שעליו התנבא משה ואמר: "בְּכֹר שׁוֹרוֹ הֶדְר לוֹ וְקַרְנֵי רָאֵם קַרְנָיו", להודיע שיהא כוחו ככח השור, ויופי קרניו כיופי קרני ראם.

אם כן אנו פוגשים באותם מילים, מצד אחד את גדולתו של יהושע ומצד שני לשון של צער על כך שמעלו ישראל בחרם. בהמשך נראה ש"המעילה הגדולה" היתה תוצאה של אדם בודד מישראל שנתאוה לקחת מן השלל. אך הנביא מתאר את המעשה בחומרה רבה ומייחס את הכישלון לכל ישראל, "וַיִּמְעְלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מֵעַל בְּחָרָם".

הנביא מייחס את עכן עד יהודה

בהמשך הפסוק כאשר נזכר שמו של המועל, הכתוב מציין את שושלתו עד יהודה, "וַיִּקַּח עֶכְן בֶּן כְּרָמִי בֶן זַבְדִּי בֶן זֶרַח לְמַטֵּה יְהוּדָה מִן הַחָרָם".

על הפסוק "וַיִּקַּח קָרַח בֶּן יֶצְהָר בֶּן קֵהֶת בֶּן לֵוִי" כתב רש"י: "ולא הזכיר בן יעקב, שביקש רחמים על עצמו שלא יזכר שמו על מחלוקתם". לאור זאת יש לשאול: מדוע ייחס הנביא את עכן עד יהודה, מה ראה הנביא להטיל דופי ביהודה!?

נראה שהנביא מבקש לרמוז מהיכן הגיעה מידת העזות, לעבור על החרם שהטיל יהושע. מידת העזות היתה מידתו של יהודה,

⁵ ילקוט מעם לועז יהושע ז, ב.

⁶ יהושע ז, ד.

⁷ סוטה מד ע"ב.

⁸ דברים כ, ח-ט.

⁹ סוטה מד ע"א.

¹ ראה מגילה י ע"ב.

² ראה פסיקתא זוטרא פרשת ואתחנן יא ע"ב.

³ בראשית רבה לט, יא.

⁴ במדבר טז, א.

הִירְדֵן לַתַּת אֶתְנֹו בְּיַד הָאֲמִירִי לְהֶאֱבִידֵנוּ וְלוֹ הוֹאֲלֵנוּ וְנִשָּׁב בְּעֵבֶר הִירְדֵן¹⁵.

נראה כאילו יהושע מביע חרטה: חבל שנכנסנו לארץ. מעין טענת בני ישראל על הים, כאשר פרעה הקריב והיה הים לפנייהם והמצרים אחריהם, ולא מצאו דרך מוצא, ואמרו: "המבלי אין קברים במצרים לקחתנו למות במדבר מה זאת עשית לנו להוציאנו ממצרים"¹⁶.

במבט ראשון קשה להבין מדוע נפילתו של אדם אחד מישראל בקרב גרמה ליהושע להתבטא בחריפות כה גדולה עד כדי כך שהיה מעדיף להישאר בעבר הירדן, אך מהמשך דבריו אנו למדים כי עיקרו של המשבר היה בכך שנסו בלי מלחמה ובכך גילו שיש פגם במעשיהם והם יראים מעבירות שבידיהם, ורפיון זה עתיד לתת את אותותיו ולשבור את כל כח ההרתעה שהיה להם, "בי אדני מה אמר אחרי אשר הפך ישראל ערף לפני איביו: וישמעו הנכעני וכל ישרי הארץ ונסבו עלינו והקריתו את שמנו מן הארץ ומה תעשה לשמך הגדול"¹⁷.

בלי קומה רוחנית איתנה, קובע יהושע, אי אפשר לכבוש את הארץ, ומוטב לחזור לעבר הירדן. אי אפשר להיכנס לארץ ישראל בלי ריבונו של עולם.

ועשיר יענה עזות

הגמרא בסנהדרין¹⁸ דורשת:

"אמר רב נחמן אמר רב: מאי דכתיב: 'תחנונים ידבר רש ועשיר יענה עזות', 'תחנונים ידבר רש' - זה משה, 'ועשיר יענה עזות' - זה יהושע".

משה נקרא 'רש' משום שלא ניתן לו לכבוש את כל ארץ ישראל, רק את ארץ סיחון ועוג, ויהושע נקרא 'עשיר' שניתן בידו לכבוש את כל ארץ ישראל¹⁹. הגמרא דנה היכן מצינו שיהושע דיבר בעזות לפני המקום, ולבסוף מכריעה:

"אלא מהכא 'ולו הואלנו ונשב בעבר הירדן'".

טענת יהושע שטוב היה לנו אילו היינו נמנעים מקיום מצוות ה' "ועתה קום עבר את הירדן"²⁰, יש בה עזות לפני ה'.

מה שאירע לאבות - סימן לבנים

הכניסה לארץ ישראל רצופה במשברים, באתגרים ובמשימות. מי שנתן לנו את הכח לעמוד בכל אלה, הם האבות הקדושים. ההליכה של אברהם אבינו בארץ לאורכה ולרוחבה חקקה חקיקה לדורות, ונתקפלה ארץ ישראל תחת יעקב אבינו בחלומו כדי שתהיה ארץ ישראל נוחה לבניו להיכבש²¹, וכן הלאה, וכך כתב הרמב"ן²²:

¹⁵ יהושע ז, ה-ז.

¹⁶ שמות יד, יא.

¹⁷ יהושע ז, ח-ט.

¹⁸ סנהדרין מד ע"א.

¹⁹ מהרש"א שם.

²⁰ יהושע א, ב.

²¹ רש"י בראשית כח, יג.

²² רמב"ן בראשית יב, ו.

מעשה עכן מלמדנו על מעלת דורו של יהושע

עכן לקח לעצמו "אדירת שנגר אחת טובה ומאתים שקלים כסף, ולשון זהב אחד חמשים שקלים"¹⁰ וטמן אותם באוהלו, ובעקבות כך נכשלו בני ישראל בקרב נגד העי, ונאמר: "חטא ישראל וגם עברו את בריתי אשר צויתי אותם וגם לקחו מן החרם וגם גנבו וגם כחשו וגם שמו בכליהם"¹¹.

במבט ראשון קשה להבין על מה יצא הקצף הגדול. אדם אחד מישראל מעד ונכשל, וכל השאר קיימו את הציווי במלואו ולא נטלו דבר מן השלל. מדוע כישלוננו של אדם אחד מישראל הביא מפלה וענישה לכלל האומה?! סוגיה זו מלמדת אותנו מה היתה מדרגת דורות קדמונים. די היה בכישלון של יחיד מישראל כדי להביא עונש על העם כולו.

בתקופת משה מוצאים אנו כישלונות, טענות ומענות בקרב בני ישראל - העגל, המרגלים, המתאוננים, המתאווים... - ואילו בספר יהושע אין נזכר אלא כישלוננו של עכן. הלא דבר הוא.

בסיכום תוצאות מלחמת העי הראשונה נאמר: "ויכזו מהם אנשי העי כשלישים וששה איש"¹², ודרשו חז"ל¹³:

"וכי נאמר שלושים וששה? והלא לא נאמר אלא 'כשלישים וששה'! אלא זה יאיר בן מנשה ששקול כרובה של סנהדרין!".

על אף שנגפו והובסו, רק אחד מישראל מת במלחמה. היינו מצפים לציון עובדה זו כאות להשגחת ה' הטובה עלינו, אבל יהושע מגיב בכאב נורא, "ויקרע יהושע שמלתיו ויפל על פניו ארצה לפני ארון ה' עד הערב הוא וזקני ישראל ויעלו עפר על ראשם"¹⁴.

אמנם טבעי הדבר שבמלחמה מתים אנשים, אבל בכניסה לארץ ישראל יהושע מייצר הנהגה רוחנית שאינה משלימה אף לא עם חלל אחד. אם נפל אדם מישראל במלחמה, סימן הוא שאיננו ראויים להשגחת ה' בשלמות. ובאמת מלבד יאיר בן מנשה אין אזכור של חללים נוספים בכל תיאור ארבע עשרה שנות הכיבוש והחלוקה.

לאמתו של דבר, קשה להבין מה ראה יהושע לשלוח אדם כמו יאיר בן מנשה, גדול שבגדולים, "שקול כרובה של סנהדרין", אל עומק החזית. על כורחנו, יהושע הבין שסוגיית כיבושה של ארץ ישראל, זו סוגיה רוחנית ממעלה ראשונה, וכדי להכריע בה דרושים הגדולים שבישראל.

כדי לכבוש את הארץ דרושה קומה רוחנית איתנה

כשהתבררה זהותו של ההרוג בקרב, קרע יהושע את בגדיו ונפל על פניו, ואבל כבד ירד על האומה כולה, אבל לאומי, "וימס לבב העם ויהי למים: ויקרע יהושע שמלתיו ויפל על פניו ארצה לפניו ארון ה' עד הערב הוא וזקני ישראל ויעלו עפר על ראשם: ויאמר יהושע אהה אדני ה' למה העברת העביר את העם הזה את

¹⁰ יהושע ז, כא.

¹¹ יהושע ז, יא.

¹² יהושע ז, ה.

¹³ בבא בתרא קכא ע"ב.

¹⁴ יהושע ז, ו.

לפני ארון ה' עד הערב הוא זקני ישראל ויעלו עפר על ראשם' (יהושע ז, ו)."

שלושה מזבחות בנה אברהם, אחד באלון מורה אצל שכם, כאות תודה על הבטחת הארץ לו ולזרעו אחריו, אחד בחברון, כאות תודה על כך שזיכהו לקניינה של הארץ, ואחד על עוון עכן, מתוך תפילה על בניו שלא יפלו לפני אויביהם בעוון המעל. ממשיך המדרש:

"אמר רבי אליעזר בן שמוע: התחילו מזכירים זכותו של אברהם אבינו, שנאמר: 'ואנכי עפר ואפר' (בראשית יח, כז), כלום בנה אברהם מזבח בעי אלא שלא יפלו בניו בעי, 'ויקרא בשם ה', מלמד שהקריא שמו של הקדוש ברוך הוא בפי כל בריה. דבר אחר: 'ויקרא' - התחיל מגייר גרים ולהכניסם תחת כנפי השכינה. 'ויסע אברהם הלך ונסוע הנגבה' - מחקה והולך ומכוין כנגד בית המקדש."

יהושע זקני ישראל העלו עפר על ראשם, על מנת להעלות זיכרון תפילותיו של אברהם אבינו שהתפלל עליהם. ובזכות ענוותנותו של אברהם אבינו ששם עצמו כעפר לכל ישמור לו ה' זכותו ויקבל תפילותיו.

דברים שרואים משם לא רואים מכאן

ה' פונה ליהושע ואומר לו: "קם לך למה זה אתה נפל על פניך" (28). נכון, אמנם היתה נפילה, אך לא נסתם הגולל, ארץ ישראל מחכה לבניה ומזככת את האומה לקראת ישובה.

כבר ביציאת מצרים למדנו עקרון חיים חשוב זה. כאשר נפגש משה עם פרעה וביקש לשלח את ישראל מארצו, התגובה היתה הרעת התנאים, ומשה רבנו נבהל ובא בטענה לפני ה': "למה הרעתה לעם הזה" (29). והקב"ה השיבו: "עתה תראה אשר אעשה לפרעה" (30), דברים שרואים משם לא רואים מכאן... וכך אומרים חז"ל (31):

"אמר שלמה על עצמו: 'ופניתי אני לראות חכמה ודעת הוללות וסכלות' (קהלת ב, יב). אמר שלמה: מה שהייתי מחכים על דברי תורה והייתי מראה לעצמי שאני יודע דעת התורה, ואותו הבינה ואותו הדעת של הוללות וסכלות היו. למה? כי מה האדם שיבא אחרי המלך את אשר כבר עשהו, מי הוא שיהיה רשאי להרהר אחר מידותיו וגזרותיו של מלך מלכי המלכים הקב"ה, דברים אשר הם חצובים מלפניו, שכל דבר ודבר שיוצא מלפניו טרם הוא נמלך בפמליא של מעלה ומודיע להם הדבר כדי שידעו ויעידו כולן כי דינו דין אמת וגזירותיו אמת וכל דבריו בהשכל, וכך הוא אומר: 'כל אמרת אלוק צרופה' (משלי ל, ה), ואומר: 'בגזירת עיריך פתגמא' (דניאל ד, יד), שלפי שהרהרתי אחר מעשיו, נכשלתי".

יהושע רואה את המפלה, את הנסיגה, ונושא תפילה ומבקש לעורר זכות אבות, ולממש את הבטחת הארץ לאבות ולזרעם אחריהם. וה' משיבו: "קם קדש את העם ואמרת התקדשו למחר כי לה אמר ה' אלקי ישראל חרם בקרבך וישראל לא תוכל לקום לפני איביך עד הסיירכם החרם מקרבכם" (32).

"ויעבר אברם בארץ עד מקום שכם - אומר לך כלל תבין אותו ככל הפרשיות הבאות בענין אברהם יצחק ויעקב, והוא ענין גדול, הזכירוהו רבותינו בדרך קצרה, ואמרו (תנחומא ט): כל מה שאירע לאבות - סימן לבנים, ולכן יאריכו הכתובים בסיפור המסעות וחפירת הבארות ושאר המקרים, ויחשוב החושב בהם כאילו הם דברים מיותרים אין בהם תועלת, וכולם באים ללמד על העתיד, כי כאשר יבוא המקרה לנביא משלושת האבות יתבונן ממנו הדבר הנגזר לכאן לזרעו".

האבות במעשיהם סימנו לנו את הדרך. מה שחוו האבות, זו הכנה נפשית של האומה לקראת התמודדותה מול עמים ותרבויות, אירועים וזמנים.

"קום והתהלך בארץ..." זה לא רק שיר מ'שירי ארץ ישראל', זו מנגינת חיים שהתחילה אצל אברהם אבינו כאשר הלך לאורכה ולרוחבה של הארץ והטביע את החותם הישראלי בכל צעד ושעל שלו.

הרמב"ן שם מבאר, שאברהם נטה אוהלו בין בית אל ובין העי, "ויעתק משם הרהר מקדם לבית אל ויט אהלה בית אל מים ויעי מקדם ויבן שם מזבח לה' ויקרא בשם ה'" (23), לרמוז שהעי תהיה המקום הראשון שיכבוש יהושע בדרך של מלחמה.

חז"ל אומרים במסכת סנהדרין (24):

"לעולם יקדים אדם תפילה לצרה, שאילמלא הקדים אברהם תפילה לצרה בין בית אל ובין העי, לא נשתייר משונאיהן של ישראל שריד ופליט".

כלומר אילו לא התפלל אברהם על בני ישראל כשהיה בין בית אל לעי והתנבא שעתידים בניו להיכשל שם בעוון עכן, לא היה זכר ושארית לישראל, ובזכות תפילתו לא נהרגו מישראל אלא 'כשלושים וששה איש', כמבואר ברש"י בפרשת לך לך (25):

"ויבן שם מזבח - נתנבא שעתידין בניו להיכשל שם על עוון עכן, והתפלל שם עליהם".

וכתב ה"שפתי חכמים" (26):

"רצונו לתרץ למה בנה עוד מזבח, דהא כבר בנה מזבח על בשורת הזרע ועל בשורת הארץ. נראה לעניות דעתי, שהקב"ה הראה לו צרה זו יותר משאר צרות, דהוי כמו שיור במתנתו, שאמר לו 'לזרעך אתן את הארץ' (פסוק ז), שהוא על תנאי שאם יחטאו בניו כמו עכן, שיפלו בידם".

מזבח אחד בנה אברהם כאות תודה על בשורת הזרע ועל הבטחת הארץ לבניו, ומזבח שני לשם צעקה ותפילה על העתיד. נאמר לו שהבטחת הארץ תלויה בתנאי, ואם יחטאו ישראל, כמו עכן, ינחלו ח"ו מפלה, ועלולים הם להפסיד את מתנתם.

שלושה מזבחות בנה אברהם

חז"ל (27) דורשים:

"ויבן שם מזבח לה'", אמר רבי אלעזר: שלושה מזבחות בנה - אחד לבשורת ארץ ישראל, ואחד לקניינה, ואחד שלא יפלו בניו, הדה הוא דכתיב: 'ויקרא יהושע שמלותיו ויפול על פניו ארצה

28 יהושע ז, י.
29 שמות ה, כב.
30 שמות ו, א.
31 שמות רבה ו, א.
32 יהושע ז, ג.

23 בראשית יב, ח.
24 סנהדרין מד ע"ב.
25 ראה רש"י בראשית יב, ח.
26 שפתי חכמים בראשית יב, ח אות פ.
27 בראשית רבה לט, טז.